
FARÍAS, Víctor; MARTÍ, Ramon i CATAFAU, Aymat (2007). *Les sagreres a la Catalunya medieval*. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Centre de Recerca d'Història Rural i Documenta Universitària (Biblioteca d'Història Rural. Col·lecció Estudis; 10)

Els tres articles que componen *Les sagreres a la Catalunya medieval*, i que tenen el seu origen en una jornada d'estudi organitzada per l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines i el Centre de Recerca d'Història Rural, celebrada l'any 2000 a l'Arxiu Històric de Girona, són una clara mostra del renovat interès que en els darrers anys la historiografia catalana ha tornat a mostrar envers les sagreres. La visió tradicional que es tenia fins ara d'aquests espais sacralitzats a l'entorn de les esglésies tenia el seu origen, en bona mesura, en la ploma de Pierre Bonnassie. Se-

gons l'insigne medievalista francès, nasqueren i es difongueren com un refugi pagès contra les violències del canvi feudal, sota l'empara de l'Església i del moviment de la Pau i Treva de Déu. Les noves investigacions no només han permès ampliar alguns dels postulats tradicionals d'aquesta visió i matisar-ne alguns altres, sinó que, també, han fet sorgir noves propostes interpretatives que, en part, la contradueixen. S'ha obert, doncs, un debat sobre l'origen i la significació de les sagreres i els tres estudis que inclou aquest llibre en són un clar reflex.

L'aportació de Víctor Farías, titulada «La proclamació de la Pau i l'edificació dels cementiris. Sobre la difusió de les sagreres als bisbats de Barcelona i Girona (segles XI-XIII)», enceta aquest volum col·lectiu amb un estudi que segueix, en bona mesura, la visió clàssica, bo i introduint-hi alguns matisos interessants. L'autor, després de fer algunes precisions preliminars a l'entorn de les

sagreres, tant sobre qüestions terminològiques (sinonímia dels mots *sacraria*, *cellaria* i *cimiterium*) com cronològiques (aparició de les primeres sagreres entre els anys 1020 i 1050 i intensa difusió entre 1050 i 1150), geogràfiques (distribució de les sagreres a les planures o semiplanures de la Catalunya Vella) i físiques (espai sagrat format per l'església i un perímetre de trenta passos amb edificacions utilitzades com a habitatge i com a magatzem), centra la seva aportació en la relació entre les sagreres i el moviment de la Pau i Treva de Déu. Aquest moviment hauria estat una resposta a les violències feudals que hauria permès posar sota protecció el perímetre de trenta passos al voltant de l'església –recuperant, en aquest sentit, una tradició canònica de l'església visigòtica. La responsabilitat de la defensa d'aquest espai i de les constitucions de la Pau i Treva i la repressió dels infractors hauria correspost als bisbes i aquests, a l'entorn de la dècada de 1060, haurien pogut consolidar uns tribunals de justícia propis per dirimir-ne les violacions. L'originalitat del model proposat per Farías rau en el fet que, per ell, la difusió de les sagreres no fou una reacció immediata a la violència feudal: si bé l'aparició de les primeres sagreres sí que seria coetània a les agitacions del

canvi feudal, la seva propagació no es produiria fins dècades més tard, quan la població hauria observat que la protecció de la nova justícia episcopal era eficaç. Així doncs, atribueix als bisbes el paper d'impulsors de les sagreres. Uns altres aspectes destacables del treball d'aquest autor són, per una banda, la idea que les elits eclesiàstiques també tenien un interès patrimonial envers les sagreres i, per l'altra, la constatació que algunes elits laiques també posseïen la titularitat d'esglésies i de sagreres durant els segles XI i XII però que, amb el pas de les dècades, les anaren cedint a l'Església. Aquest darrer fet implica que almenys una part de les elits laiques hauria cooperat amb les institucions eclesiàstiques en la formació d'espais sacralitzats i protegits a l'entorn de les esglésies, en els quals s'estava produint un agrupament de la població.

L'article de Ramon Martí, «L'ensagrament: utilitats d'un concepte», suposa un canvi important respecte la visió tradicional de les sagreres. D'entrada, a través de consideracions diplomàtiques, paleogeogràfiques i històriques, considera falses una trentena de notícies sobre sagreres (elements de l'interior de les sagreres) i sagreres anteriors a l'any 1034. Per aquest autor, que basa les seves afirmacions tant en documents com en el registre arqueològic, els

primers sagrers autèntics no haurien aparegut fins la dècada de 1030 i les sagreres no haurien nascut fins deu anys més tard, encara que no s'haurien institucionalitzat efectivament fins al voltant de l'any 1062, en un moment en què el moviment de Pau i Treva de Déu començava a estandarditzar-se en els diferents bisbats catalans. Aquests sagrers no serien més que sagristies eclesiàstiques i magatzems del clergat parroquial i de magnats laics, en els quals es recollirien les rendes parroquials. Per tant, i aquesta és una de les grans diferències interpretatives que aporta l'autor, els principals beneficiats de la protecció sacralitzada de les sagreres serien les elits religioses i laiques. No seria fins al final del segle xi que els pagesos també accedirien a la sagrera i hi tindrien magatzems, però l'autor afirma, basant-se un cop més en l'arqueologia, que aquestes ocupacions serien de curta durada. En definitiva, Martí considera que les sagreres no foren un refugi contra la violència feudal, sinó el lloc de centralització de l'excedent de la producció pagesa i de les rendes parroquials i, com a tals, aquests espais protegits haurien estat un mitjà molt útil per a la implantació definitiva de les paròquies i de la feudalitat.

El treball d'Aymat Catafau, «Les celleres del Rosselló de mitjan segle

xiii a la fi del segle xv. Permanències i evolució d'una forma d'estructuració del poblament», s'allunya geogràficament i cronològica dels dos anteriors, ja que tracta de les sagreres de l'altra banda dels Pirineus a la baixa edat mitjana. Amb tot, les comparacions amb el sud són constants i, en el debat sobre la gènesi de les sagreres, defensa la visió del refugi contra les violències feudals. Catafau descriu, en primer lloc, l'evolució que seguiren les sagreres rosselloneses en els darrers segles medievals: mentre una majoria esdevingueren nuclis de població concentrats a l'entorn de l'església (a partir de la substitució de magatzems per habitatges), algunes altres foren monopolitzades per clergues (que n'expel·liren les construccions pageses), algunes conservaren la seva funció de dipòsit (especialment al Vallespir i l'Albera, zones de poblament dispers en masos) i només una petita part desaparegueren (probablement per la competència de castells). L'autor explica, malgrat la seva opinió sobre el naixement de les sagreres, que la supervivència d'aquestes es degué, en bona mesura, a la senyorització o feudalització que haurien patit en la baixa edat mitjana. Tant els seus senyors eclesiàstics com magnats laics que progressivament s'haurien apropiat de nombroses sagreres haurien

fet d'aquests espais el centre de la seva senyoria, el lloc on aplegarien els censos i des d'on controlarien homes i terres. Paradoxalment, doncs, aquesta integració dins el sistema feudal hauria permès la permanència d'unes estructures que havien nascut, precisament, per defensar-se'n.

Aquestes tres aproximacions, que comparteixen algun punt en comú però que també mostren clares diferències interpretatives, demostren que les sageres no són, ni de bon tros, un tema historiogràficament esgotat. Per això, aquest nou llibre de la «Biblioteca d'Història Rural» és molt oportú i hauria de ser, en els propers anys, una de les referències per reobrir el debat sobre els punts foscos que encara resten en l'espai de trenta passes al voltant de les esglésies medievals.

XAVIER MARCÓ I MASFERRER

VINYES, Pau (2010). *Visca la República! Joaquim Ventalló, periodista, polític, poeta i traductor*. Barcelona: Dux - Fundació Josep Irla.

Les biografies del creadors del periodisme esplendorós dels anys

trenta van apareixent de forma constant i són sovint degudes a la tenacitat d'algú que «s'enamora» del personatge, com han fet per exemple Josep M. Finestres amb Josep M. Planes, Francesc Canosa amb Domènec de Bellmunt o tants d'altres. Darre-rament ha aparegut la biografia d'un dels periodistes més representatius dels anys vint i trenta, i més conegut com a periodista que com a escriptor —és autor també de poemes i d'una novel·la—, tot i que fou en el periodisme on s'abocà de ple. Tota la seva trajectòria està vinculada a aquest ofici i a la catalanitat. El domini de la llengua i la necessitat de guanyar-se la vida amb una activitat noble i lligada a la cultura catalana féu que Joaquim Ventalló, traductor de *Tintin*, entrés a les llars de molts catalans. Per als historiadors és l'home vinculat a ERC i regidor durant tres anys en el consistori barceloní; per al món de la cultura, el periodista que es va estrenar públicament guanyant concursos, ja fossin jocs florals o sobre cuplets, en *El Día Gráfico*. El seu moment de plenitud professional van ser els anys de *La Publicitat* (1924-1930) i *L'Opinió*, que va arribar a dirigir fins als Fets d'Octubre, però també va col·laborar amb una munió de mitjans: del setmanari *L'Esport Català* (1925-1927) a la revista política de Carrasco i Formiguera *L'Esteve* (1921), i de